

Szigorúan feltárt történelem

Tulipán Éva: *Szigorúan ellenőrzött emlékezet. A Köztársaság téri ostrom 1956-ban.* Argumentum Kiadó, 2012.

Az a felismerés, hogy a történeti emlékezetet nemcsak a személyes tudásunk és a történeti szakmunkák befolyásolják, hanem sokkal inkább a politika – illetve a politika által befolyásolt történettudomány – formálja, viszonylag új keletű. De bármennyire új felismerésről legyen is szó, rövid idő alatt közismertté és elfogadottá vált. Azt is tudjuk – viszonylag régebről –, hogy egy hely meghatározó szimbolikus értékkel bír egy-egy közösség életében.

Természetesen az is evidencia, hogy az '56-os forradalomnak is megvoltak, megvannak a maga kultikus helyei. Nyilván nem tudatosan, de ilyen beidegződések határozták meg az akkor élt emberek döntéseit is. A társadalmi köztudat akkor is – ahogy ma is – az Andrássy úti épülethez kötötte, köti az ÁVH-t, holott a forradalom előtt már réges-régen a „Fehér Ház”-ban volt a székhelye. Az sem véletlen, hogy a forradalmi tömeg mindig a Parlament épületéhez vonult politikai követeléseivel, és soha nem az Akadémia utcai Pártszékházhoz. Utóbbi jól kifejezi, hogy a társadalom a legitim politikai döntéshozatal helyének mindig is a Kossuth teret tartotta, és soha nem a Pártot.

Feltehetően ugyanez a logika és beidegződés is szerepet játszott abban, hogy a Köztársaság téri pártszékház meghatározó helyszínévé vált a forradalomnak. És ha a forradalomnak fontos volt, akkor természetesen Kádárék számára is meghatározó helyévé vált. Holott valódi '56-os funkciója alapján sok más hasonló, sőt magasabb rendű célpontot is találhattak volna a forradalmárok, ha csupán a párt ellen akarnak fellépni. Mégis ezt az épületet támadták meg, és itt került sor forradalmunk egyik legvitatottabb eseményére október 30-án.

Tulipán Éva könyve nem egyszerűen azért érdekes, mert a Köztársaság téri ostromot mutatja be. A „mi történt '56-ban?” kérdését az elmúlt húsz évben egy bizonyos szinten már amúgy is tisztázta a történészszakma. Ugyanakkor lényeges kérdés, hogy ezeknek az összefoglaló jellegű munkáknak a megállapításait, következtetéseit a későbbi, mikrotörténeti kutatások mennyire fogják megváltoztatni. Gyanítható, hogy nagyon, de most nem ez a fontos.

Jelen munka pontosan az emlékezettörténeti kontextust tekinti kiinduló alapjának. Tulipán Évának nem azért fontos a Köztársaság tér, mert ott történt meg a legvitathatóbb eseménysor, nem akar elítélni és nem akar felmenteni senkit. Megérteni akarja a történeteket. Megérteni mindenekeelőtt azt – hiszen ez a legfontosabb –, hogy miért vált a Köztársaság tér szimbolikussá. Elemzésének során részletesen bemutatja, hogy Kádárék hogyan építették fel a mítoszt, és hogyan tették egyre hangsúlyosabbá – miközben persze nem tagadja meg a tényeket, és nem akarja negligálni az eseményeket.

Ami az ostrom történetét illeti, a könyv önképe szerint is „csak” egy kísérlet az események rekonstrukciójára. Tulipán Éva könyve előtt is sejthettük, hogy a pártház ostromának egyik kiváltó oka az lehetett, hogy a Magyar Dolgozók Pártja ott próbálta megszervezni a karhatalmat. A cél világos: a szovjetek mellett szükség volt egy magyar kommunistákból felállított fegyveres erőre is. De a könyv azt is részletesen bizonyítja, hogy az épületben lévő karhatalmisták már az ostrom előtti napokban is folytattak fegyveres összetűzéseket a forradalmárokkal. Mint ahogyan azt is, hogy ezekben a napokban nemcsak Mező Imre tartózkodott az épületben, de Gerő Ernő is – akinek a forradalom alatti szerepe, finoman fogalmazva is, homályos.

Márpedig, ha a forradalmárok ellen fegyveres harcot folytattak az épületben lévők, akkor valójában nemcsak szimbolikus küzdelemről volt szó október 30-án, hanem katonai akcióról. Más irányból közelítve: valójában a forradalmárok provokálása zajlott itt, ami viszont a végén rosszul sült el. Tulipán Éva nem fogalmaz ilyen határozottan, de tovább gondolva mondatait, egyértelmű a képlet. A ház őrei használtak előbb fegyvert október 30-án is.

A forradalmi eseménynél nem állt meg Tulipán Éva. Már a kötet első részében is részletesen elemzi az iratokat, és egy viszonylag alapos módszertani összefoglalást is ad az olvasó kezébe. De ezen a ponton ismét visszakanyarodunk a történet elejéhez, hiszen a megtorlás során a Köztársasági téri ostromban való részvétel számos perben feltűnik – sok esetben hamis vádként... Azaz a megtorlás során elkezdték előállítani azt a szimbolikus eseményt, amelyet közben más formában, nagygyűlésekkel is megkezdték felépíteni. Így aztán a politikát igazolták a megtorló perekkel, a perek alapján pedig újabb embereket lehetett bíróság elé állítani.

Mindeközben megkezdődhetett a mítoszok előállítása, és a rendszer nekiállt megalkotni saját „ellenforradalom”-képét. Ehhez persze jól jött a Köztársaság téri eseménysor és még inkább annak – finoman fogalmazva is vitatható – képi rögzítése. Ezeket a képeket is részletesen elemzi Tulipán Éva, meghagyva az olvasónak a továbbgondolás esélyét, ugyanakkor határozottan felfedve azokat a pontokat, ahol a manipuláció egészen szembeötlő. Azonban nem állítja, hogy nem történetek atrocitások a téren – hiszen nem is állíthat ilyesmit. Tehát nem arról van szó, hogy Kádárék mítoszáat egy másikkal akarja behelyettesíteni ez a könyv.

Miután a Köztársaság téri ostrom szűken vett történetét lezárja a szerző, visszatér a kádári mítoszteremtés kérdéséhez és további adalékokkal bővíti ismereteinket. Az ellenforradalom mítoszához hősi halottak is kellettek, ezért – ha esetleg nem volt más lehetőség – előállítottak ilyeneket. Így aztán részletesen megismerhetjük Sziklai Sándor és más vitatható halálesetek és eltűntek történetét – akik aztán mind-mind a rendszer mártírjaiként szerepeltek a hivatalos megemlékezéseken és kiadványokban.

Tulipán Éva könyve nem könnyű olvasmány. A szerző – tekintettel arra, hogy nem fél konfrontálódni más, nem csak Kádár-kori szerzőkkel – láthatóan alaposan bizonyítani akarja álláspontját. Ez szükségszerűen ahhoz vezet, hogy egyes forrásait a legapróbb részletekig elemeznie kell. Ez néhányszor nehézkessé teszi a szöveget, de ha valakinek van türelme hozzá, valóban értékes információkhoz jut hozzá – és nem csupán a Köztársaság téri eseményeket érti meg jobban, de a Kádár-rendszer mítoszai mögé is betekintést nyerhet.